

Türkiye'nin Irak'ın Yeniden Yapılandırılması İle İlgili kaygıları

Doç. Dr. Mustafa Kibaroglu *
&
Araş. Gör. Yasemin Nun *

Global Strateji Dergisi
Cilt. 3 Sayı. 9 Bahar 2007

Özet

Türkiye'nin Irak'ta yaşanan gelişmelere duyduğu ilginin, tarihsel, siyasal, ekonomik ve askeri boyutları bulunmaktadır. Ülkenin çoğunlukla kuzey bölgelerinde yaşayan Türkmenler, ya da Irak'lı Türkler'le kurulan tarihsel ve kültürel bağlar; Kürt grupların bağımsızlık çabaları; Musul ve Kerkük illerinde bulunan zengin petrol ve gaz rezervleri; ve ülkede yaşanan saldırıların yol açtığı istikrarsızlık ortamı Irak'ı Türk güvenlik çevreleri için ciddi bir kaygı unsuru haline getirmiştir. Bu makale Türkiye'nin Irak'ta sürdürülen yeniden yapılandırma çalışmalarına duyduğu ilginin kaynaklarını açığa çıkarmayı ve biri iyimser diğeri kötümser olmak üzere iki senaryoyu incelemeyi, seçimlerle oluşturulan meclisin oluşturduğu anayasa göz önünde bulundurulduğunda bugün itibariyle hangi sonuçlara ulaşıldığını ve Irak ve Türkiye açısından hangi sorunların oluşabileceğini göstermeyi amaçlamaktadır.

Giriş

30 Ocak 2005 te Irak'ta yapılan genel seçimlerin ülkeye ve bölgeye barış ve düzen getirmek bir yana Irak toplumunun içinde bulunduğu etnik çatışmalara son verecek barışçıl ve demokratik bir sonuç getirdiği konusunda uluslararası ilişkiler uzmanları arasında fikir birliğine varılamamıştır. Irak toplumunun çeşitli kesimlerini oluşturan laiklik yanlısı Kürtler ve nihai anayasanın İslam kurallarına bağlı olmasını isteyen Şii toplulukların beklentileri birbirine ters düşmekteydi. Irak'ın geleceği belirsizlik içindeydi. Ülkenin değişik kesimlerinin fikir birliğine varma yolları bulamaması durumunda, toprak bütünlüğü ve siyasi birliği tehlikeye düşecekti. 13 Şubat 2005'te açıklanan seçim sonuçlarına bakıldığında uzlaşma sağlanması zor gözüküyordu.

---

* Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü. Bu çalışmada yazarın Tahran'da yayınlanan *Iranian Journal of International Affairs* isimli derginin Kis 2005 nüshasında yer alan, "Turkey's Concerns About State Building Efforts in Iraq" başlıklı makalesinden istifade edilmiştir.

* Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Seçim sonuçlarına göre, uluslararası gözlemcilerin Irak halkının yüzde 65' ini oluşturduğunu varsaydıkları Şii koalisyonu, seçim gününde kullanılan geçerli 8.5 milyon oyun yarısından biraz azını almıştır. Bu sonuç toplumda oluşturdukları oranın çok altındadır. Öte yandan, toplumun ancak yüzde 20' sine yakınıni oluşturan Kürtler, ülkenin Kuzey bölgelerinde sandıkta yakaladıkları başarıyla ödüllendirilmiş gözükmele kalmayıp toplumda oluşturdukları yüzdenin çok üstünde olan oyların dörtte birini almışlardır.

Bu sonuçlar göz önüne alındığında, Irak halkının ve uluslararası toplumun, gözlerinin önüne serilen tablo hakkında spekülasyon yapmaları kaçınılmazdır. Irak'taki durumun yerinde incelenebilmesi için Irak Geçici Ulusal Meclisi'nin nihai oluşumu göz önünde bulundurulmalıydı. Bu konuda, genel olarak, ve özellikle Türkiye'de karamsar görüşler hakim olsa da, Irak'ın geleceği hakkında, mantığın ülke siyasetinin her kesiminde ağır basacağına dair iyimser görüşlere de rastlanmaktaydı.¹ Bunlar göz önünde bulundurulduğunda, bu makalede Irak'ta seçimler döneminde Türkiye'de hakim olan iyimser ve karamsar senaryolar analiz edilecektir. Ardından Irak'ta bugünkü durum ve Irak Anayasasının Türkiye açısından yarattığı kaygılar incelenecektir. Ancak, ilk olarak, Türkiye'nin Irak'ta yaşanan gelişmelere olan ilgisinin sebepleri, Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğü ve siyasal birliği konusunda neden bu derecede kaygı duyduğunu anlamak adına irdelenecektir.

1991 Körfez Savaşı ve Uçuşa Yasak Bölgelerin Oluşumu

Türkiye Irak'ta yaşanan gelişmeleri merkez altında tutan ülkelerden biridir. Ancak Türkiye'nin bu gelişmelere ilgisi yeni değildir. Türkiye kendisini 1991 Körfez Savaşı'ndan beri bölge siyasetine sürüklenmiş bulmuştur. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından hiç bir Birleşmiş Milletler kararına atıf yapılmadan oluşturulan ve Irak askeri güçlerinin ülkenin hem kuzey hem güneyinde geniş bölgelere müdahalesini engelleyen “uçuşa yasak bölgeler”in yaratılması, Türkiye için pek çok açıdan siyasal ve güvenlik bakımından kaygı yaratmıştır.²

Özellikle Irak'ın kuzeyindeki Kürtlere 1991'den itibaren Saddam askerlerine karşı güçlü bir kalkan sağlayan “Operation Northern Watch” ülkenin bahsi geçen bölgesinde bağımsız bir siyasal oluşumun ortaya çıkmasına yol açmıştır.³ Türkiye, anlaşılması zor

¹ Türkiye'de yayınlanan günlük gazeteler ve internet üzerindeki haber portallarına göz atıldığında seçim sonuçlarının açıklanmasının hemen ardından özellikle muhafazakar kesimlerin karamsar olduğu gözlemlenebilir. Genel olarak Kürtlerin kazandığı seçim başarısının bağımsızlık heveslerine hız vereceği yönündedir. (Bkz: 14 Şubat 2005te yayınlanan Türk gazeteleri).

² Yüzbinlerce Irak'lı Kürt ülkelerinden kaçıp İran ve Türkiye'ye sığınmıştır. Kürtler, 1988 Mart'ında Halepçe'de yaşanan ve 5000 erkek, kadın ve çocuğun hayatını kaybettiği katliamın tekrarlanmasından ve Saddam'ın Hava Kuvvetleri tarafından kimyasal gaz bombalarıyla imha edilmekten korkmuşlardır. Amerika tarafından Irak'ın kuzeyinde 36. paralelin üstünde ve güneyde 32. (sonradan 33.) paralelin altında kurulan Uçuşa Yasak Bölgeler pek çok Türk için uzun dönemli bir Amerikan planı olan bağımsız bir Kürt devletinin oluşturulmasının ilk ayağı olarak görülmüştür. (Bkz: Kibaroglu, 2003, pp. 22-25).

³ Bkz: (Kirişçi, 1996, pp.21-39).

biçimde, İngiliz ve Amerikan hava kuvvetlerini, sürdürdükleri günlük operasyonların devamını sağlamak için Irak sınırına yakın olan Adana İncirlik üssünde ağırlamıştır.⁴

Irak Kürtleri için kuzeyde güvenli sığınakların yaratılması Türkiye açısından iki temel nedenden ötürü ciddi güvenlik sorunları yaratmıştır. İlk olarak, Irak'ın kuzeyindeki uçuşa yasak bölgeler, 1980'lerden beri yoğun Kürt nüfusa sahip Doğu illerinin Türkiye'den bağımsız olmasını talep eden ve Türk güvenlik güçlerine karşı gerilla taktikleriyle saldırılar sürdüren PKK teröristlerine barınak olmuştur. 1991'de ABD liderliğindeki koalisyon güçleri tarafından yenilgiye uğratılan Saddam Huseyin'e bağlı güçler bölgeden çekilmek zorunda kalarak, bölgede pek çok hafif ve ağır silah ve bu silahların cephanelerini bırakmışlardır. PKK teröristleri bu silahları ele geçirmenin yanı sıra, Irak'ın kuzeyindeki otorite boşluğundan faydalanarak pek çok yeni eleman kazanmışlardır. Ayrıca bölgedeki silah ve uyuşturucu kaçakçılığını kontrol ederek gelirlerini de artırmışlardır.⁵

Bunun yanı sıra, Irak'ın kuzey bölgelerinde Kürt yönetiminin güçlenmesi, Türkiye için bir diğer güvenlik sorunu yaratmaktadır. Uçuşa yasak bölgeler sayesinde Kürt gruplar bir dizi yerel seçim sonucunda bir "meclis" kurmuş, buna bağlı olarak "bakanlıklar" içeren kapsamlı bir yerel yönetim, hastaneler, okullar, merkez bankası kurmuş ve kendi paralarını ve pullarını basmışlardır. Bütün bu gelişmeler ve benzeri oluşumlar, Amerika ve İngiltere gibi dış güçlerin de yardımıyla bağımsız bir Kürt devleti kurulması yönündeki seslerin yükselmesine sebep olmuştur.⁶

Irak'ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt devleti kurulmasına yardım ettiği yolunda eleştirildiğinde, ABD hükümeti yetkilileri ve Ankara'daki temsilcileri, Türkiye'nin kaygılarını, ülkelerinin bu yönde çabaları bulunmadığı ve Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasına dikkat ettiklerini dile getirerek göz ardı etmişlerdir. Ancak Türk askeri çevreleri ve görüşlerini paylaşan pek çok siyasi takipçileri bu açıklamalara şüpheyle yaklaşıyorlar. Özellikle Türk Silahlı Kuvvetleri, ABD özel kuvvetlerinin ve başka ABD ajanlarının 1990'lar boyunca Kürt gruplarla yoğun işbirliğine şahit olmuştur. Örneğin, binlerce Irak'lı Kürt'ün Guam'da özel eğitim gördüğü ve bu eğitim süresince askeri kuvvetler kurmaya ve yönetmeye kadar devlet idaresi hakkında eğitildiği saptanmıştır. Bu Türk Silahlı Kuvvetlerinde büyük rahatsızlık yaratmıştır. Genel Kurmay eski Başkanı Doğan Güreş TV8 isimli televizyon kanalında canlı yayınlanan bir söyleşisinde Türk yetkililerin onayı olmaksızın uçuş yapıp yapmadıklarını anlamak için, Türkiye topraklarında bulunan (ve bu sebeple bazı sınırlamalara tabi olan) helikopterlerin motorlarının sıcak olup olmadığının kontrol edilmesi talimatı verdiğini anlatmıştır. Benzer şekilde eski Başbakan Bülent Ecevit CNN Türk televizyonuna yaptığı açıklamada

---

⁴ 1991 senesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi ABD hava kuvvetlerine İncirlik üssünü Uçuşa Yasak Bölgelerin korunmasında kullanılması iznini vermiştir ve bu izin o zamandan beri her altı ayda bir yenilenmiştir.

⁵ Her ne kadar kesin bir rakam vermek zor olsa da, kimlikleri gizli tutulacak olan Türk istihbarat çevreleri tarafından, PKK'nın 1990ların ilk yarısı boyunca Avrupa ve Orta Asya arasında gerçekleşen silah ve uyuşturucu kaçakçılığından senelik 5 ila 7 milyar dolar arası gelir sağladığı belirtilmiştir.

⁶ Saddam rejiminin çöküşünün hemen ardından İngiltere Başbakanı Tony Blair Kürtlerin geçen on yıl boyunca faydalandıkları demokratik hakların ve ayrıcalıkların korunacağı ve Kürt meselesinin Birleşmiş Milletler platformuna taşınmasına destek olacağını açıklamıştır. (Bkz: Nisan 2003te yayınlanan sayısız basın bülteni ve haberler). Tony Blair'in Kürt meselesini Birleşmiş Milletler çatısı altına taşıma isteğine dair bu sözleri İsrail'in kurulmasını sağlayan tarihi süreci hatırlatmaktadır.

ABD'nin Kuzey Irak'taki Kürtler konusundaki gerçek niyetlerinden ciddi anlamda şüphe duyduğunu belirtmiştir.⁷

Türkiye'nin Bağımsız Kürt Devleti Kurulmasıyla İlgili Kaygıları

Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt devleti kurulması olasılığı karşısında duyduğu kaygının üç ana nedeni vardır. İlk olarak bu tarz bir gelişme, çeşitli etnik ve dini gruplar mozayığı olan ülkenin geri kalanı ve genel olarak bölge için kötü bir örnek teşkil edebilir. Kürtlerin kendi bağımsız devletlerini talep etmeleri durumunda, geri kalan etnik ve dini gruplar benzeri adımlar atabilir ve bütün Orta Doğu'yu kaos ortamına sürükleyebilir.⁸

İkinci olarak, Irak'ta, özellikle ülkenin kuzeyinde yüzyıllardır yaşamış olan göz ardı edilemeyecek büyüklükte, yaklaşık 2.5 milyon kişilik bir Türkmen topluluk bulunmaktadır.⁹ Sayıları 4 milyonu biraz geçen Kürtlerin bölgede bağımsızlıklarını ilan etmelerinin Türkmenleri nasıl dezavantajlı bir durumda bırakacağını anlamak zor değildir. Böyle bir gelişme yaşanması durumunda Türkiye ve Irak Türkleri arasındaki güçlü bağlar Türkiye'yi Türkmenlerin haklarını ve hayatlarını korumak adına bölgeye müdahale etmek durumunda bırakabilir.¹⁰

Üçüncü olarak, Türkiye'nin tarihsel hakları ve çıkarları açısından Irak'ın siyasi birliği de toprak bütünlüğü kadar önem taşımaktadır. Bugün "Kuzey Irak" olarak adlandırılan bölge, Musul vilayeti adıyla asırlar boyunca Osmanlı hükümünde kalmıştır. Osmanlı Türkleri bölgenin idaresini Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar sürdürmüş ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti de Milletler Cemiyeti kararıyla bölgenin yönetimini İngiltere'ye vermek durumunda bırakılmıştır.

Milletler Cemiyeti kararını bir tarafa bırakırsak, Musul vilayeti, Osmanlı İmparatorluğunun küllerinden doğmuş olan ilk Türkiye Millet Meclisinin Milli And'ının parçasıdır. Mustafa Kemal Atatürk İngiliz, Fransız, İtalyan Rus ve Yunan işgal kuvvetlerine karşı Kurtuluş Savaşı'nı başlattığında amaç ülkeyi işgalden kurtarmak ve Musul vilayeti de dahil olmak üzere Türklere ait toprakları geri almaktır.¹¹ Savaşta kazanılan zafere rağmen Kasım 1922 den Haziran 1923'e kadar (aralıklarla) sürdürülen

⁷ Bkz: (Kibaroglu, 2003, pp. 22-25).

⁸ Bazı akademisyenler tarafından "Orta Doğu'nun Balkanlaşması" deyimini bir etnik grubun çok-etnikli toplumlarda bağımsızlığını ilan etmesi durumunda oluşabilecek durumu ifade etmek için kullanılmaktadır. Balkanlar'da yaşanan trajedi Hırvatistan ve Slovenya'nın Almanya'nın da desteğiyle Yugoslavya'dan bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle başlamış ve Bosna-Hersek ve Kosova gibi ülkelerin takip etmesiyle gelişmiştir. Prof. Dr. Hüseyin Bağcı'yla söyleşi, Eylül 2004 Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

⁹ Türkmenlerin Irak toplumundaki oranları tartışma konusu olmuştur. Batılı çevreler ve Kürtler tarafından sıklıkla kullanılan sayı 500 bin iken Türkmenler 3 milyonu aşan bir nüfusları olduğunu iddia etmekte ki bu toplumun yüzde 10'undan biraz fazlasını oluşturmaktadır. Son nüfus sayımının 1957 de yapıldığını göz önünde bulundurarak ve o günden beri güvenilir bir kaynak tarafından Irak'ın demografik yapısı araştırılmadığı için her iki tarafın iddialarının yanlış olması olasılığı bulunmaktadır. Bazı tarihi araştırmalar bu sayının 1.5 milyon ve 2 milyon arasında değiştiğini belirtmektedir. (Bkz: Oğuzlu, 2001)

¹⁰ Türkmenlerin yaşadıkları bölgede süregelen uzun bir geçmişi vardır. Kimileri "Irak'lı Türkler" olarak adlandırılmak isterken, bazıları kimliklerini Türkmen olarak benimsemektedir. Bu bilgiye Bilkent Üniversitesinde 1998-2004 yılları arasında organize edilen liderlik seminerlerine katılan Türkmenler le yapılan söyleşilerden ulaşılmıştır.

¹¹ Bkz: Shaw, 2001 ve Zurcher, 2001.

Lozan Konferansında, İngiliz baskısı sonucu Musul vilayeti Türkiye sınırlarına dahil edilememiştir.

Tarafsızlığı kuşku uyandıran Milletler Cemiyeti çatısı altında sürdürülen uzun pazarlıklar sonucu, 1926'da, Türkiye bir anlamda İngiltere tarafından idare edilen Irak'la arasında bugünkü sınırları belirleyen antlaşmayı imzalamak durumunda bırakılmıştır.¹² Bu antlaşma, zımni olarak Irak'ın siyasal birliği ve toprak bütünlüğünün korunması koşuluyla imzalanmıştır. Irak toplumunun karışık dokusunu oluşturan gruplardan herhangi birinin ülkenin geri kalanından ayrılmayı denemesi durumunda Türkiye Irak'ın birliğinin korunmasının garantörlüğü gibi tarihten gelen hakları doğrultusunda müdahale hakkı olduğunu savunabilir.

Saddam rejiminin çöküşünden bu yana yakın zamanda yaşanan olaylar Türkiye'yi Irak'ın siyasal birliğinin ve toprak bütünlüğünün süreceği yönünde ikna edememiştir. Güçlü bir siyasal otoritenin ülkenin başına geçip gereken yasal, siyasal ve anayasal reformları ele almaması ve bunlarla ilgili düzenlemeleri çabuk ve kapsamlı bir şekilde hayata koymaması durumunda ülkenin şu anda *de facto* olarak kuzeyde Kürtler, orta kesimlerde Sünniler ve güneyde Şii'ler arasında bölünmüş olması *de jure* bir hal alabilir.

Türkiye'nin Irak'ta Seçim Süreci ile İlgili Kaygıları

30 Ocak seçimleri her ne kadar demokrasiye doğru atılan bir adım olarak gösterilse de, Türkiye açısından seçim sonuçları ile ilgili kaygı duymayı gerektirecek sebepler bulunmaktaydı. İlk olarak, seçimlerin Iraklıların isteklerini temsil ettiği kesin değildir. Süregelen isyan ve çatışmaların seçim sonuçlarını ve Geçici Ulusal Meclis'in oluşumunu olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Özellikle toplumun yüzde 20'ye yakınına oluşturan Sünni'lerin saldırı tehditleri ve sandığa gitmeyi red etmeleri sebebiyle Irak siyasi hayatında temsil oranlarının düşüklüğü, Türkmenlerin ülke siyasetinde hiçe sayılması ve buna karşın toplumdaki oranlarına göre çok daha yüksek temsil oranı kazanmış olan Kürtlerin Irak'ın geleceğinin şekillendirilmesinde oynadıkları baskın rol göz önünde bulundurulmalıdır.¹³

İkinci olarak, seçime girmek için kayıtlı 200'den fazla siyasal parti ve bir düzine koalisyon bulunmaktaydı. Böyle bir durumda bütün ülke üstünde güç kuracak sağlam bir hükümetin iş başı yapmasını beklemek gerçekçi değildi. Çoğu kendi aşiret mensupları tarafından atılan oylar ışığında, her siyasi parti veya grup meşruuluk talep etmiştir.

Üçüncü olarak, ABD'nin Irak halkının, özellikle pek çok ilde Şii figürleri başa getirmesi muhtemel Şii çoğunluğun kararını göz önüne alıp almayacağı meçhuldü. ABD de Irak'ta Şiilerin yükselişine yol açmak ve bölgede ABD ve İsrail düşmanlığı güdecek ikinci bir İslam Cumhuriyeti oluşturmak korkusu yaşanmıştır. Her ne kadar Irak'lı şiiler İran'lı şiilerden farklı olduklarının altını çizseler de Amerikalıların bu konuda çekincelerinden kurtulmaları için zaman gerekmektedir.¹⁴

Dördüncü olarak, seçim süreci Türkmenleri bölgeyi terk etmek ya da azınlık statüsünü kabul etmeye zorlamak suretiyle Kuzey Irak'ın tamamının "Kürtleştirilmesi" sürecini sürdüren Kürtlerin eline, Arap Iraklılardan (Sünni ve Şii) çok daha kuvvetli bir

¹² Bkz Fromkin, 1989.

¹³ "Iraq: Elections, Government and Constitution", *CRS Report for Congress*, Mayıs 2006.

¹⁴ Ayatollah Al Sistani'nin sözcüsü Dr. Hussein El Shahrastani ile gerçekleştirilen görüşmeler, Amman, 2004 ve Roma 2004.

koz verilebilir, ki bu bölgelerde Sünnilerin seçim sonuçlarından ve Şii lerin üstünlüğünü ya da Kürtlerin bağımsızlıklarını ilan etmelerinden dolayı duyacakları olası hoşnutsuzluk nedeniyle isyanların sürmesi muhtemelen kaçınılmaz olacaktır.

Seçim Sonrası Irak'ta Olası İki Senaryo

30 Ocak'ta gerçekleşen seçimler son adım olmayacaktır. Seçimler Irak'ın sözde demokratikleştirilmesinin ilk adımları olacaktır. Seçim sonucunda kurulan Ulusal Meclis, Cumhurbaşkanı ve iki yardımcısını, oyların üçte iki çoğunluğuyla seçmek görevini de almıştır. Cumhurbaşkanlığı makamı da, oy birliğiyle, aynı zamanda Meclis üyesi olan ve Meclis çoğunluğunun oyunu almasıyla, bir Başbakan atamıştır. Meclis aynı zamanda 15 Ağustos 2005'e kadar referanduma sunulmak üzere bir anayasa önerisi oluşturmakla görevlendirilmiştir.

Karamsar Senaryo ve Türkiye'nin Seçim Sonrası İle İlgili Kaygıları

Iraklı Şii dini liderlerden Ayetullah Al Sistani, Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası'nı çekincelerle ve ancak zamanla (kendi görüşüne göre) iyileştirilmesi ve Irak halkının oylamasına sunulması koşuluyla imzalamıştı. Ayetullah Al Sistani oluşturulacak anayasanın Kuran ve İslami kanunlara uygun olmasında ısrarlıydı. Bu tip gelişmeler Irak'ın demokratikleşmesinin batılı ülkelerin beklentilerine uygun olmamasıyla sonuçlanabilir. Ayrıca, Irak'taki demokrasi anlayışının gelişmesini de zora sokabilir.

İkinci olarak, genelde laik olarak bilinen Kürtlerin, ağırlıklı İslam hukuku etkisi altında bir geçici anayasa önerisine karşı çıkmaları yüksek bir olasılıktı. Bu tür bir gelişme Kürtlerin özerklik arayışlarını hızlandırabilir ve Geçici Anayasa'yı veto etmek suretiyle Irak toplumundan kopup kendi yollarını seçmelerini getirebilirdi. Geçici Anayasa'nın oylanacağı Irak' ta bulunan 18 bölgeden 3 ünde sonucun "hayır" çıkması anayasanın yürürlüğe girmemesine sebep olacaktı.

Muhtemelen hemen akabinde yapılacak ikinci bir seçimin sonucu değiştirmeyecekti. Kürtler Irak'ın kuzeyinde bulunan 3 sektörde mutlak çoğunluğa sahiplerdi, bu da Kürtlerin birlik halinde hareket etmeleri durumunda (ki bu hayli muhtemeldi) *de facto* veto haklarını kullanabilmeleri anlamına gelmekteydi. Sonuç olarak Türkiye bir şekilde (siyasi/askeri) müdahale etmek durumunda kalabilirdi. Böyle bir durumda diğer aktörlerin de müdahalesiyle bölge kaosa sürüklenebilirdi.

Türkiye'nin Kaygılarını Hafifletebilecek İyimser Senaryo

Diğer taraftan, şaşırtıcı biçimde, seçim sonuçları Irak için, çok boyutlu ve karmaşık sorunlarının barışçıl yollardan çözülmesini oybirliği ile sağlayacak bir fırsat yaratabilirdi. Seçimlerden nasıl bir sonuç çıkacağını öngörmek için bölgedeki çeşitli grupların oluşturdukları yüzdeler dikkatle analiz edilmeliydi. Tahmini katılım yaklaşık yüzde altmıştı.

Geçtiğimiz yarım yüzyıl boyunca Irak halkının serbest ve demokratik seçim süreci geçirmedini ve ayrıca isyancıların kendi halklarını oy vermemeleri yönünde tehdit etmenin yanı sıra her gün aralıksız şekilde ölümcül saldırılar gerçekleştirdiklerini göz önünde bulundurursak, oy verme cesaretini gösterenler takdir edilirken sandık başına

gitmekten korkanlar eleştirilmemelidir. Öte yandan, sadece Amerikan işgalini protesto etmek amacıyla oy vermeyenlerin de anlaşılabilir sebepleri vardır. Her halükarda oy vermeyenler arasında bu tutumlarından ötürü pişmanlık duyan ve 2005 Aralık ayında yapılacak olan gelecek seçimlerde oy verme olasılıkları vardı.

Irak genelinde değişen seçime katılım oranlarının seçim sonuçları ve bu vesileyle ülkenin geleceğini şekillendirmekte önemli bir rolü vardı. Şiiilerin toplumdaki oranlarına göre çok düşük olan oyların yüzde 48'ini almış olmaları, Şiiilerin Meclis'te katti üstünlük sağlayacak sayıda sandalyeleri olacağı ve ülkenin geleceğini tek başkına şekillendirecek şekilde yönetime hakim olacakları yönündeki kaygıları azaltmıştı. Oyların yarısından azıyla bu bir olasılık değildi. Diğer yandan Şiiilerin yönetimi ele alması ve ülkeyi İslam Cumhuriyetine dönüştürmeleri durumunda bağımsızlık yolunu seçeceklerini en açık dille ifade eden Kürtler, nüfusa oranlarına göre, oyların dörtte biri ve mecliste yaklaşık aynı oranda sandalyeye sahip olarak hayli iyi bir netice almışlardır.

İlk bakışta seçim sonuçları alınan oyların nüfusa oranla değişkenlik göstermesi sağlıksız bir gelişme olarak görülebilirdi. Ancak, bu sonuçlar sayesinde Irak'lı Şii'ler isteklerinden ödün verip diğer gruplarla arayola varmak durumunda kalacaklar ve aynı şekilde Kürtler Irak'tan bağımsızlıklarını talep etmeyi kesmek zorunda kalmasalar bile bu yönde cesaretlendirilmiş olacaklardı. Ayrıca bağımsızlıklarını ilan etmeleri durumunda Kürtlerin komşu ülkeler olan Türkiye, İran ve Suriye'yle çatışmak durumunda kalmaları kaçınılmazdı.

Bunun aksine Kürt liderler ,demokratik Irak'ın siyasi elitine katılmayı seçmeleri durumunda çok daha prestijli ve siyasal anlamda güçlü olacaklardı. Bunları göz önünde bulundurursak, Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) lideri Celal Talabani'nin Irak'ın ilk Cumhurbaşkanı seçilmesi yukardaki beklentileri ve iyimser senaryoları destekler nitelikte dikkate değer bir başarıdır. Talabani'nin demokratik Irak'ın ilk Cumhurbaşkanı olması şaşırtıcı bir gelişme değildir. Bu gelişme "ülkenin kuzeyinde *de facto* bağımsızlığı bulunan Irak'lı Kürtleri Irak toplumuna tekrar dahil etmenin ve Irak'ın siyasal birliği ve toprak bütünlüğünü korumayı sağlamanın tek olası çözümü" olarak görülmüştür.

Sünni Araplar'ın seçim sürecine geri kalan gruplar kadar katılımcı olmamalarının yarattığı, ülkenin geleceğini çizerken geri kalan gruplardan ayrı tutum sergileyecekleri yönündeki kaygıları abartmamak gerekmektedir. Bu ilk olarak pek çok uluslararası gözlemcinin Irak'lılara yeni anayasanın oluşumunda Şii Sünni ve Kürt bütün grupların rol almasının gerekliliğini vurgulamasından ötürü zordur.

İkinci olarak, Geçici Yönetim Yasası'na göre Irak'taki 18 bölgeden herhangi üçünde anayasa oylamasının sonucu hayır çıkması durumunda anayasa yürürlüğe girmeyecekti, buna göre Şii ve Kürt hukuk adamlarının anayasa tasarısı üstünde çalışırken Sünni Arapların 15 Ekim 2005'te referandumda anayasayı onaylaması açısından onların da gereksinimlerini göz önünde bulundurmaları gerekecekti.

Sünni Arapların 18 vilayetin en azından 3'ünde çoğunluğu oluşturduğu düşünülüyor, bu sebeple Sünnilerin uzun vadede ihtiyaçlarına cevap vermeyecek bir anayasa tasarısının referandumda onaylanması mümkün gözüküyordu. Bu tarz bir gelişme, tarafların yalnız meclisteki sandalye sayılarını göz önünde bulundurmak yerine Sünnilerin taleplerine dikkat etmek durumunda bırakabilirdi.

Irak Daimi Anayasası ve Kerkük Sorunu

Aralık 2005'te yapılan seçimlerin Irak'ın yeniden yapılandırılmasındaki rolü büyüktür. Önemi, bu seçimlerle iş başı yapan meclisin ülkenin geleceğini belirleyecek olmasıdır.¹⁵ Ancak bu seçim hedeflenen nokta değildir, Irak'ın “demokratikleştirilme”sini şekillendirecek yapının oluşturulmasının ilk adımıdır.

Birlikte hareket eden Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler birliğinin 15 Eylül'de referandumla kabul edilen Anayasa'nın oluşumunda Kürt taleplerini karşılayacak adımlar attıkları gözlemlenebilir.¹⁶ Kürt liderler ortak hareket ederek ve gerek ülke içinde yaşanan gelişmeleri gerek dış güçlerden aldıkları desteği yerinde kullanarak bu yönde başarı kaydetmişlerdir. Daha önce de bahsedildiği gibi 1990'larda “Uçuşa Yasak Bölge”lerin oluşturulmasıyla kazandıkları bağımsızlıkları anayasa da yasallaştırmışlardır. Kürt'lerin talepleri doğrultusunda, federal yapı anayasal olarak kabul edilmiştir.¹⁷ Bunun yanı sıra anayasal düzenlemelerle Kürtler doğal kaynakların kontrolü, sınırlarda ticaretin kontrolü ve peşmerge güçlerinin askeri güç olarak faaliyetlerini sürdürmelerini de garanti altına almıştır. Böylece Kürt gruplar bağımsızlıkları ilan etme yönünde güçlerini, kaynaklarını ve sınırlarını genişletme yoluna gitmişlerdir.

Irak Daimi Anayasa'sının 140. maddesine göre Kerkük'ün akıbeti, en geç 31 Aralık 2007'ye kadar referandumla belirlenecektir. Kürtlerin Kerkük ve Irak'ın kuzeyinde hakimiyet kurma çabalarının Anayasa'ya yansması bu bölgelerin geleceğinin “normalleşme”, takiben “sayım” ve son olarak “referandum” olarak belirlenen süreçle belirlenmesidir. Normalleşme kapsamında, bölgeden Baas rejimi döneminde sürülen Kürtler, Türkmenler ve Şii Arap gruplar geri dönecekler, tazminat ve iş imkanları alacaklardır. Bu şekilde 31 Aralık 2007'de yapılması beklenen referandumda Kürt nüfus ağırlık kazanmış olacak, ve Kerkük, “Kürdistan” olarak tabir edilen bölgeye dahil edilecektir.

Bu gelişmeler Kerkük'te yaşayan Türkmen'ler ve onlarla tarihsel bağları bulunan Türkleri kaygılandırmaktadır. Kerkük İdare Meclisi Üyelerinden Ali Mehdi Sadek bölgeden gönderilen Kürtlerin geri dönme isteklerinin normal olduğunu, ancak Kürt yöneticilerin Kerkük'ün toplumsal dokusunu tahrip edecek ve Türkmen kimliğini tehlikeye atacak şekilde başka bölgelerden Kürt nüfus getirdiklerini belirtmektedir.

Irak petrolünün çok ciddi bir oranını oluşturan ve dünya petrol rezervleri içinde de hatırı sayılır bir orana sahip olan Kerkük'ün doğal kaynaklarına bu şekilde sahip olacak ve ileride bölgede bulunacak kaynakların tüm gelirini eline geçirecek bir Kürt yönetiminin, bu kaynakları bağımsız devlet kurma yolunda kullanacağı düşünülmektedir.

Birleşmiş Milletler dahil pek çok uluslararası gözlemci referandumun ertelenmesi gerektiğini, aksi halde süregelen şiddet ortamının Kerkük ve Irak'ın kuzeyine da sıçrayacağını ayrıca komşu ülkelerin de müdahalesiyle sonuçlanabileceğini vurgulamaktadır.

¹⁵ “Serhat Erkmen, Irak Nereye?”, *Stratejik Analiz* Ocak 2006.

¹⁶ “Iraq and the Kurds: the Brewing Battle Over Kirkuk”, *Middle East Report*, No. 56, 18 July 2006.

¹⁷ Irak Anayasası için bkz. (www.iraqgovernment.org/Content/Biography/English/Constitution)

Sonuç ve Öneriler

Irak'ta seçim sonuçları pek çok Irak'lı için yıllardır süregelen ikinci sınıf vatandaşlık döneminin sona erdiğini göstermektedir ve kendi kısa vaade ve sınırlı planlarını kenara bırakıp resmin geneline bakmaları durumunda, Şiiilerin, Sunnilerin Kürtlerin, Türkmenlerin ve diğerlerinin barış ve ahenk içinde yaşayabilecekleri bir ülke kurma gücünü ellerinde bulduklarını işaret etmektedir. Özellikle Kürtler, böylece, bağımsızlıklarını ancak sınırları çevrilmiş bir devlet olarak ilan etmelerindense, Irak'ın bütünlüğünü koruyarak, elde etmeyi beklediklerinden çok daha fazlasını alabilirler.

Çatışan çıkarların uyumlu hale getirilmesi ve demokratikleşme sürecinin hızlandırılması için Kürt liderlerin, özellikle Kürdistan Demokrasi Partisi lideri Mesud Barzani, Türkiye aleyhinde yaptığı konuşmaları azaltmalı ve Türk halkının tepkisini çeken ve Türkmenlere yönelik yasal ve tarihsel hakları ihlal etmekten kaçınmalıdır. Komşu ülkelerle yaşanan, asılsız ve kabul edilemez söylevlerle arttırılan, düşmanlıkların hiç bir faydası yoktur. Irak'ın geleceğinin tüm bölge ülkeleriyle dostça ilişkiler kurmakta yattığı anlaşılmalıdır.

Ülkenin çeşitli etnik ve dini gruplarının Anayasa'da eşit haklara sahip olmalarını, özellikle Türkmenlerin ellerinden alınan haklarının iadesini sağlamak ve Kerkük üzerinde yürütülen ayrılıkçı politikaların durdurulması gerekmektedir.

Bu aşamada Türkiye, Türkmenlerin haklarını korumak gibi tarihsel sorumluluğundan doğan görevi, ve Irak'ın siyasi birliği ve toprak bütünlüğünü korumak amacıyla ve aynı zamanda kendi güvenliği ve toprak bütünlüğünü tehdit edecek bağımsız bir Kürdistan'ın oluşumunu engellemek adına harekete geçebilir. Bu çerçevede öncelikle 2007 sonunda yapılacak referandumun gerçek bir normalleşme üreci yaşanmadan yapılmasını engellenmeli ve bu tip normalleştirme adı altında yürütülen Kürtleştirilme hareketlerinin Kerkük'ün tarihsel ve demografik doğrularını yansıtmadığı ve bu şartlarda yapılacak bir referandumun Türkiye tarafından tanınmayacağı devletin en üst düzeyindeki yetkililer tarafından tüm dünyaya resmen duyurulmalıdır. Türkiye bu hassasiyetini ve Türkmen haklarının çiğnendiği gerçeğini uluslararası platformlara taşımalı ve diplomatik yollarla hakkını aramanın yanı sıra bu kararlılığını göstermek için taleplerinin ardına güç koymak, yeterlilik, azim ve kararlılık göstermelidir.

Kaynakça

Conference Proceedings, (2004), Iraq on the Way to its New Constitution, Ankara: Foreign Policy Institute, 126.

Fromkin, D. (1989). A Peace to End all Peace: The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of Modern Middle East, New York: Avon Book.

Kibaroglu, M. (2003, July/August). Turkey Says No The Bulletin of the Atomic Scientists 59/4, 22-25.

Kirisçi, K. (1996, Spring). Turkey and the Kurdish Safe Haven in Northern Iraq Journal of South Asian and Middle Eastern Studies 11/3, 21-39.

Oğuzlu, T. H. (2001). *Turkomans of Iraq as a Factor in Turkish Foreign Policy: Socio-Political and Demographic Perspectives*. Ankara: Foreign Policy Institute.

Shaw, S. J. (2001). *From Empire to Republic: The Turkish War of National Liberation, 1918-1923*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Zurcher, E.J. (2001). *Turkey: A Modern History*, London & New York: I. B. Tauris & Co. Limited.